

Мікіш А.С., ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ
ЗАПОБІГАННІ ФІКТИВНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВУ
СЛІДЧИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ**

Внаслідок правової неузгодженості діяльності суб'єктів господарювання в Україні, фіктивне підприємництво набуло нових видів і форм у стратегічних для економіки держави сферах і становить підвищену суспільну небезпеку. Відомим є той факт, що значна кількість тіньових товарно-грошових

операцій здійснюється, у нашій державі, з використанням фіктивного підприємництва - протиправної фінансової системи, складовими якої є: комерційні банки, мережа фіктивних підприємств (zareestrovanih, як правило, на підставних осіб), легальні підприємства.

У сучасному розумінні нелегальна (тіньова) економіка, враховуючи й один із способів її розвитку - фіктивне підприємництво, сформувалася як потужне соціально-економічне, політичне, внутрішньодержавне та транснаціональне явище системного характеру. Протистояти їй може лише більш потужна за своїм характером та функціональністю система, складовою якої повинна стати правоохоронна система України.

Дослідження проблеми запобігання фіктивному підприємництву залишилася поза увагою науковців - це пов'язано з особливою складністю предмета дослідження, високою латентністю цієї категорії злочинів, наявністю організованих форм і транснаціональним характером. Враховуючи такий стан справ у державі, правоохоронні органи разом з іншими державними органами повинні об'єднати зусилля у боротьбі з фіктивним підприємництвом, насамперед з виявлення та усунення причин і умов, що їх породжують.

Розглядаючи детермінанти фіктивного підприємництва, доцільно виділити:

1) загальні або сукупні причини фіктивного підприємництва, зокрема: ставлення до власності; диспропорції у системі розподільних відносин; деформації у системі товарно-грошових відносин; недоліки у проведенні реформ і управлінні економікою;

2) конкретні або специфічні причини фіктивного підприємництва, зокрема: відсутність у переважній більшості громадян навичок економічної поведінки в умовах розвитку ринкових відносин; низька інформованість про процедури і правила здійснення угод та інших господарських операцій; неповна відповідність законодавства вимогам ринкової економіки (наявність суперечностей та прогалін у законодавчій

базі; невідповідність законодавства вимогам ринкової економіки; недосконалість механізму реалізації права; невідповідність законів і нормативних документів один одному); неналежне організаційне супроводження підприємницької діяльності, що детермінує вчинення злочинів у сфері економічної діяльності, зокрема фіктивного підприємництва (несвоечасне державне реагування на зміну характеру економічної злочинності, яке відбувається через відсутність державної системи кримінологічного моніторингу економіки, тобто безперервного спостереження, оцінки і прогнозу явищ, що виникають в економіці; низький рівень розкриття злочинів у сфері фіктивного підприємництва, що призвело до утворення великої кількості осіб, що займаються цим видом економічних злочинів).

Виявлення та усунення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, є одним із засобів їх профілактики та забезпечення правопорядку. Причини та умови злочинності (криміногенні детермінанти), являють собою сукупність соціально-негативних економічних, демографічних, ідеологічних, соціально-психологічних і т.п. явищ, які породжують і обумовлюють (детермінують) злочинність як свій наслідок [1].

Відповідно до вимог ст. 23 та ст. 23-1 КПК України 1960 року при провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані виявляти причини й умови, які сприяли вчиненню злочину, та, встановивши їх, вносять у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов [2]. Вищезазначеними нормами законодавець підкреслював, що боротьба зі злочинністю полягає не лише у розкритті злочинів і притягненні до відповідальності осіб, винних у їх вчиненні, а й у їх профілактиці. Вірно визначено авторами монографії «...особами, які безпосередньо ведуть кримінально - процесуальне провадження, поставлено два кримінологічні завдання. Перше пов'язане з виявленням причин і умов, які

сприяли вчиненню злочину. Друге - із вжиттям заходів для усунення цих причин і умов» [3]. Вирішення цього важливого завдання передбачало комплекс заходів, серед яких: ефективне законодавче регулювання профілактики злочинів, робота відповідних державних структур, контроль з боку керівництва держави за станом профілактики злочинності тощо.

Однак, чинний Кримінальний процесуальний кодекс України, не містить норми, подібної до ст. 23, ст. 23-1 КПК України 1960 року [4]. Без виявлення причин і умов вчинення злочину і пропозицій щодо заходів по їх усуненню дослідження обставин справи не буде всебічним і повним, і, якщо це має істотне значення для правильного вирішення справи, може бути підставою для повернення справи на додаткове розслідування. А, подання про усунення встановлених причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, є найбільш ефективним з наявних у слідчих засобів запобігання злочинності. До того ж, воно може успішно поєднуватись з іншими профілактичними заходами, що робить його ще дієвішим (наприклад, шляхом виступу на зборах трудового колективу, у пресі, по радіо, телебаченню тощо).

На сьогодні бракує розробленого простого, дієвого, ефективного механізму реального усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину. І останнє слово тут має бути, перш за все, за фахівцями у галузі кримінології кримінального права та кримінально-процесуального права. Не виключаємо, що вирішенню цього питання буде сприяти реальне удосконалення чинного КПК України. Втім, слід визнати, що відсутність норми, подібної до ст. 23 ст. 23-1 КПК України 1960 року *приводить* до послаблення правового регулювання кримінологічної діяльності суб'єктів кримінального судочинства. Вочевидь, що питання виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину є одним із основних у запобіганні злочинності - це обґрунтовується вітчизняними та зарубіжними вченими у галузі кримінології, кримінального, кримінально-процесуального права. Так, В.Зеленецький (1969 рік), Ф. Лопушанський (1967 рік) присвятили кандидатські дисертації та низку монографій слідчій профілактиці, а О.

Кальман (2010 рік), спільно з колективом вчених, підготував підручник «Проблеми протидії злочинності», де у V розділі розкриває питання щодо виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину та їх усунення [5]. Безумовно, є й інші наукові, науково-практичні, навчальні, навчально-методичні праці, в першу чергу вітчизняних науковців - правників, у яких досліджуються зазначені проблемні питання.

Отже, слідча профілактика - це спеціальна діяльність органів досудового слідства органів внутрішніх справ, прокуратури, Служби безпеки, Державної податкової служби України, спрямована на недопущення вчинення нових злочинів. Для реалізації слідчої профілактики у нормах кримінально-процесуального законодавства повинен бути передбачений обов'язок органів досудового слідства при проведенні слідчих дій виявляти причини і умови, що сприяли вчиненню злочину, і вживати заходів щодо їх усунення шляхом внесення у відповідні державні органи, організації, посадовим особам подання про вжиття заходів щодо усунення цих причин і умов. До заходів щодо усунення причин і умов належить саме подання слідчого у кримінальній справі. А формами позапроцесуальної роботи слідчого щодо запобігання злочинам має бути: постійне вивчення криміногенної обстановки на підпорядкованій йому дільниці чи у районі; аналіз причин і умов учинення злочинів за групою справ, що перебувають у провадженні, і участь у розробленні заходів щодо їх усунення; узагальнення практики реагування на подання слідчих; індивідуальні та колективні бесіди з певним контингентом осіб тощо.

Список використаних джерел

1. Кузнецова Н.Ф. Кримінологія. М.1994.- С.7.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України // Закон України від 28.12.1960 № 1001-05 [Електронний ресурс]. - <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Давиденко В.Л. та ін. Кримінальна діяльність суб'єктів кримінального судочинства: монографія / за заг. ред.. проф. Л.М. Давиденка. - Харків: Тимченко, 2011. -214с. - С.8.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України // Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

5. Виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину: актуальність питання [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua>.